

Lietuvos laisvės kovotojų ryšiai su Vakarais 1945–1954 m. ir jų nuslopinimas

Straipsniu siekiama trumpai pristatyti vieną iš lietuvių tautos pasipriešinimo epizodų antrosios sovietinės Lietuvos okupacijos metu – ryšius su Vakarais. Šis epizodas labai svarbus, nes atspindi lietuvių antisovietinio pasipriešinimo struktūrų ryšių su Vakarais kūrimą ir veiklą Suvalkų krašte, Lenkijos teritorijoje, 1945–1954 m., siekiant prasiveržti pro geležinę uždangą ir pranešti demokratiniam pasauliui apie antrosios sovietinės okupacijos padarinius Lietuvoje, ieškoti supratimo ir paramos tautos pasipriešinimo kovai su okupantu. Juk per Lenkiją tuo metu ėjo vienintelis įmanomas kelias sausuma iš Lietuvos į Vakarus.

Pagrindinis dėmesys skiriamas šių siekių užslopinimui Lenkijoje, Suvalkų krašte, 1949–1950 m. Taip pat nagrinėjama, kaip laisvės kovotojų ir lietuvių išeivių viltimis gauti paramos savo tikslams įgyvendinti Vakarų valstybės pasinaudojo kaip informacijos apie Sovietų Sąjungą rinkimo priemone, be kita ko, dar ir neveiksminga.

ĮVADAS

Straipsnio pagrindu tapo Lietuvos ypatingojo archyvo (toliau – LYA) ir Lenkijos tautinės atminties instituto archyvo (*Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, toliau – AIPN) dokumentai, susiję su nagrinėjama tema.

Straipsnyje panaudoti LYA saugomi dokumentai šios temos literatūroje jau gana plačiai aptarti¹. Lenkijos AIPN esanti dokumentinė medžiaga sukaupta Balstogės AIPN skyriuje². Deja, dėl nepriklausančių nuo autoriaus aplinkybių nepavyko susipažinti su gausia lietuvių pasipriešinimo sąjūdžio ryšius su Vakarais dokumentuojančia Gdanskio AIPN skyriaus archyvine medžiaga.

Rengiant straipsnį, naudotasi dokumentų rinkiniais³, ginkluotojo pagrindžio dalyvių prisiminimais⁴, asmenų liudijimais⁵, bendrąja literatūra⁶ ir straipsniais⁷. Čia pateikiama daugiau naujos medžiagos apie tai, kaip Suvalkų krašte buvo nuslopintas ginkluotojo pasipriešinimo proveržis į laisvąjį pasaulį.

LAISVĖS KOVOTOJŲ LŪKESČIAI IR DEMOKRATINIŲ VAKARŲ PRAGMATIZMAS

Kiek daug tikėtasi iš Vakarų demokratinio pasaulio tuo metu, kai Lietuvą okupavo sovietai, liudija vienas iš labiausiai nusipelnusių pokario nepriklausomybės kovų partizanų vadų Adolfas Ramanauskas-Vanagas. Po kelerių kovos metų dienoraštyje jis rašė: „Kovodami mes tikėjome, kad ištversim keturis metus ir išsaugosim savo ginkluotas pajėgas. Nepalaužiamą lietuvių tautos valią ir ryžtą suvienijom su laisvo pasaulio jėgo-

mis, kad planetoje visiems laikams būtų sunaikinta civilizacinė XX amžiaus gėda.“⁸

Šiandien žinome, kad šis tikėjimas buvo iliuzija, tačiau turėjo praeiti nemažai laiko, kol tai buvo suprata. Tačiau tuo metu toji mintis teikė viltį. Politinės struktūras okupuotoje Lietuvoje ir Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (toliau – VLIK) lietuvių veikėjus išeivijoje Vakarai pirmiausia rėmė žvalgybos sumetimais. Britų, švedų, amerikiečių, net prancūzų žvalgybos siekė užmegzti artimesnius ryšius už simbolinę techninę ir finansinę pagalbą Vakaruose ir Lietuvoje veikiančiam pasipriešinimo judėjimui. Tuo pirmiausia buvo norima stebėti padėtį neturint tikslo kokiu nors kariniu būdu palaikyti rezistenciją⁹. Nepamirškime, kad JAV ir Didžiosios Britanijos požiūris į Sovietų Sąjungą iki 1946 m. pradžios buvo draugiškas. Pastarosios veiksmai privertė Vakarų sąjungininkus keisti savo laikyseną. Antrojo pasaulinio karo sąjungininkai siekė sustiprinti žvalgybos veiksmus, kurie netenkino nei išeivijos, nei krašto pasipriešinimo judėjimo lūkesčių.

IŠEIVIJOS TELKIMOSI IR POLITINIO VADOVAVIMO PROBLEMS

Lietuvių išeiviai stengėsi padėti krašte pasilikusiems ir kovojantiems tautiečiams. Deja, išeiviai buvo nevienalytė, politiškai margaspalvė lietuvių tautos dalis, atsinešusi į naujuosius gyvenamus kraštus savas kitomis sąlygomis gimtojoje šalyje suformuotas politines nuostatas. Tai ryškėjo jau 1943 m. pabaigoje, kai po ilgų derybų antinaciniam politiniam pagrindžiui pavyko įkurti VLIK'ą¹⁰. VLIK'as gyvavo trumpai – iki 1944 m. balandžio–gegužės masinių suėmimų. Suprantama, kad jo veikla okupacijos sąlygomis telkiant pasipriešinimo jėgas buvo svarbi ir būsima krašto politinei rai-

dai, bet reikia pripažinti, kad pagrindinių tautos laisvinimo gairių, pasipriešinimo sovietinei okupacijai strategijos ir taktikos suformuoti nesugebėta, nors tokių mėginių būta nemažai.

Dalia Kuodytė mano, kad silpnoji VLIK'o pusė buvo jį sudarančių partijų ir grupių pasaulėžiūros skirtumai. Anot tyrėjos, tai „lėmė ne politinis, o pasaulėžiūrinis kriterijus: organizacijoje išsiskyrė „katalikai“ ir „nekatalikai“, vėliau – liberalai“¹¹. Bet vargu ar galėjo būti kitaip, juk Lietuva jau patyrė, kas yra „raudonasis rojus“, ir artėjantis sovietinis tvanas natūraliai didino pasaulėžiūrinio momento svarbą politikoje. Reikia atsižvelgti ir į sovietinio okupacinio aparato jau pirmosios okupacijos metu paskleistus indoktrinacijos įrankius, kuriems katalikiškojo sparno priešprieša buvo laikmečio iššūkis. Suprantama, kad pasaulėžiūriniai tarpusavio nesutarimai, perkelti į politinę plotmę, neigiamai veikė lietuvių pasipriešinimo okupacijai frontą. Tačiau nereikėtų jų nuvertinti. Idealizmo, pasiaukojimo Lietuvai tada būta ne mažiau negu Kovo 11-osios išvakarėse.

Idėjinių ir politinių nesutarimų buvo gausu ir ginkluotojo pasipriešinimo struktūrų kuriamuoju laikotarpiu. Tai aiškiai matyti iš Kęstučio apygardos 1946 m. rudenį organizuotos konferencijos diskusijų, kur buvo kalbama apie „srovinių“ atstovavimą ir atstovavimo visai lietuvių tautai užsienyje vingius¹².

Turint omenyje ryšius su Tėvyne, pats svarbiausias vis dėlto buvo Vokietijoje atsikūręs VLIK'as – iš pradžių kaip Užsienio delegatūra Berlyne, vėliau – Viurcburge. Paskutinis delegatūros posėdis pirmininkaujant Steponui Kairiui įvyko 1945 m. kovo 14 d. Atkurtąjį VLIK'ą sudarė įvairių partijų atstovai: krikščionys demokratai, socialdemokratai, liaudininkai, tautininkai, nacionalistai, Laisvės kovotojų sąjungos,

Darbo federacijos, katalikiškosios Ūkininkų sąjungos, Lietuvių fronto, Vienybės sąjūdžio, liberaliosios Ūkininkų partijos nariai¹³. Pirmininku buvo išrinktas veiklusis krikščionis demokratas prel. Mykolas Krupavičius. VLIK'e susiklosčiusią padėtį beveik po metų taikliai apibūdino pats jo pirmininkas: „Aš ir mano vienminčiai yra nuomonės, kad svetimoj žemėj lietuviškoms partijoms yra dirva tik VLIK'e, kaip politinėj organizacijoj, bet visuomenę čia reiktų palikti ramybėje. Tačiau kiti yra kitokios nuomonės. Partiškumas sustiprėjo iš-tremtyje. Pirmieji pradėjo organizuotis kairieji. Nuo jų neatsilieka Frontas [Lietuvių frontas. – B. M.]. Labai veikli ir agresyvi yra Laisvės kovotojų partija. Tautininkai eina tais pačiais keliais. Krikščionys demokratai organizavimosi dar nepradėjo, bet tų faktų akivaizdoje turės neatsilikti nuo kitų...“¹⁴ Kilo esminiai klausimai, kiek egzilio sąlygomis VLIK'as gali atstovauti visai išeivijai, kaip jis gali atlikti egzilinės vyriausybės vaidmenį, taip pat legitiminio Lietuvos diplomatų ir VLIK'o siekiamų funkcijų suderinamumo problema.

Nors ir sudarytas iš įvairioms pasaulėžiūroms atstovaujančių politinių partijų ir pasipriešinimo organizacijų, savo pirmajame memorandumė (1945 m. balandis), įteiktame vyriausiajam sąjungininkų karių pajėgų vadui gen. Dwightui D. Eisenhoweriui, VLIK'as prisistatė kaip vienintelė politinė ir rezistencinė Lietuvos atstovybė emigracijoje. Lietuvos okupacijos klausimą VLIK'as kėlė Potsdamo konferencijos proga. 1945 m. liepos 10 d. išsamus memorandumas buvo nusiųstas JAV prezidentui ir Didžiosios Britanijos ministrui pirmininkui prašant: 1) nepripažinti vienašališku Kremliaus aktu paremtos Lietuvos inkorporacijos į Sovietų Sąjungą, 2) pareikalauti, kad Sovietų Sąjunga tuojau pat išvestų iš Lietuvos savo karines pajėgas ir leistų lietuvių tautai lais-

vai ir nekliudomai atkurti suverenines savo valstybės institucijas, 3) kad sąjungininkai globotų Vakaruose lietuvių tremtinius ir pabėgėlius bei 4) priverstų Sovietų Sąjungą grąžinti į savo kraštą visus išstremtus į Sibirą lietuvius ir kad to priežiūra būtų pavesta tarptautiniam Raudonajam Kryžiui¹⁵.

Buvo nutarta kelti Lietuvos bylą peticijų forma kreipiantis į popiežių, JAV, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos vadovus. Tačiau šios pastangos būti naudingiems okupuotam kraštui nebūtinai vienijo VLIK'o veikėjų jėgas.

JONO DEKSNIO AMBICIJOS, PAŽADAI IR ŽVALGYBŲ INTERESAI

Kai kurie antinacinės rezistencijos dalyviai turėjo ambicijų tapti politiniais pasipriešinimo lyderiais, atstovaujančiais kovojančio krašto interesams Vakaruose. Vienas jų – vokiečių okupacijos laikų veikėjas J. Deksnys-Hektoras, Prapuolenis, emigracijoje pradėjęs kurti su VLIK'u konkuruojančią politinę pasipriešinimo judėjimo struktūrą. Jis pirmas (kaip Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (toliau – LLKS) narys) su Lietuvos nacionalistų partijos nariu Klemensu Bruniumi iš Vokietijos per Lenkiją atvyko į Lietuvą susipažinti su padėtimi ir užmegzti ryšių su ginkluotąja rezistencija¹⁶. J. Deksnio pasiūlytos ir MGB slaptai remiamos idėjos, kad šalia VLIK'o emigracijoje būtina įkurti vadinamąjį Vyriausiąjį Lietuvos atstatymo komitetą (toliau – VLAK), turintį teisę atstovauti Lietuvai Vakaruose, sulaukė kontroversijų ir smarkios VLIK'o reakcijos¹⁷. Šiandien dar negalima atsakyti į klausimą, ar ši koncepcija buvo paties J. Deksnio, ar jo globėjų iš MGB kūrinys. Tačiau atrodo, kad šis ambicingas veikėjas, turėdamas informacijos apie padėtį Lietuvoje bei gavęs ten įgaliojimus, tegul ir ribotus, įgijo nemenką

politinį kapitalą oponuoti VLIK'ui Vakaruose, kur jis nebuvo mielai sutiktas.

J. Deksnis, jam antrą kartą lankantis Lietuvoje, domėjosi MGB. Jo veiksmus pradėjo kontroliuoti ir inspiruoti Juozas Markulis-Erelis, kuris tarp partizanų tapo savotišku Trojos arkliu, naudotu siekiant suskaldyti lietuvių emigraciją Vakaruose. „Jėgų kaupimo“ koncepcija buvo paranki MGB. Sovietinis saugumas, agento Erelio padedamas, mėgino daryti įtaką J. Deksnio veiksmams. Nepamirškime, kad tai vyko per patį partizaninių kovų įkarštį, nuolatinius mūšius, kai buvo išlaisvinamos atskiros gyvenvietės ir pan. Abi pusės turėjo daug nuostolių. Sovietams šios kovos buvo neparankios, ypač dėl išorinių politinių priežasčių. Pasitaikiusi proga slopinti karinį partizanų pasipriešinimą, primetant KGB naudingą taktiką, Erelio misijai pavykus, galėjo turėti labai skaudžių padarinių.

1945 m. rudenį J. Deksnys su K. Bruniumi rado Lietuvoje jau įsikūrusią Tauro apygardą, Dzūkijoje – veikiančią A apygardą, vadovaujamą plk. J. Vitkaus-Kazimieraičio, Aukštaitijoje – Vyčio apygardą, Žemaitijoje – įsteigtus Lietuvos laisvės armijos dalinius. Lapkričio pabaigoje J. Deksnys ir K. Brunius susitiko su A apygardos vadu plk. J. Vitkumi-Kazimieraičiu. Susitikimo rezultatai buvo išdėstyti lapkričio 28 d. protokole¹⁸.

Pirmiausia siekdamį politinės naudos sau, emisarai iš Vakarų prisistatė kaip Lietuvos diplomatinės tarnybos (toliau – LDT) atstovai, nors tokie ir nebuvo. Aiškios Lietuvos laisvinimo vizijos pasitarimo dalyviai dar neturėjo. J. Deksnio siūloma sistema su atstovavimo, politinio vadovavimo ir karinio pobūdžio pakopomis, atrodo, labiau komplikavo, o ne racionalizavo laisvinimo organizacinės struktūros koncepciją. J. Deksniai ir K. Bruniai rūpėjo nušalinti VLIK'ą nuo politinio vadovavimo funkcijų, todėl buvo siūloma jam (kartu su LDT)

palikti atstovavimo funkciją. Tai buvo akivaizdus siekis kurti konkuruojančią su VLIK'u struktūrą, kas po pusmečio ir buvo padaryta: įkurtas VLAK'as ir Bendras demokratinis pasipriešinimo sąjūdis (toliau – BDPS). J. Deksnio ir K. Bruniaus šalininkų kortos lošiant prieš VLIK'ą nesustiprėjo, priešingai, atsirado papildomų animozijų ir priešiško. VLIK'as nepatvirtino, kad J. Deksnys jame atstovautų LLKS. Nuo tada krašto laisvinimo byloje jau gyvai reikėsi dvi tarpusavyje konkuruojančios grupuotės, nesugebančios sutelkti jėgų egzilinei vyriausybei sudaryti.

„Ištremtiniai“ – taip tremtyje esančius asmenis vadino prel. M. Krupavičius – iš Sovietų Sąjungos okupuotų kraštų atsidūrė Vokietijoje, kur jų ambicijos priešintis komunizmui traukė Vakarų karo sąjungininkų žvalgybų dėmesį. JAV prezidentas dar buvo lojalus Josifui Stalinui, nors jo kariniai vadai JAV administruojamoje Vokietijos okupacinėje zonoje įvykių eigą vertino kiek kitaip. Antai 3-iosios armijos gen. George'o Pattono štabe Miunchene vis daugiau buvo kalbama apie komunizmo pavojų. Žvalgybos padalinyje dirbantys lietuvių kilmės majorė Shimkus ir jaun. leitenantas Antonis Vaivada nepraleido progos pasidomėti lietuvių pabėgėlių rūpesčiais ir siekiais, o ypač – pasikalbėti su VLIK'o nariais. A. Vaivada 1945 m. birželio mėn. net parengė specialų raportą – „Pranešimą apie pagrindinę Lietuvos vyriausybę“¹⁹, kuriame pabrėžė, kad VLIK'as pasirengęs „savo reikalą išdėstyti įgaliojusiems Amerikos atstovams“²⁰. Šis dokumentas tarnybiniais kanalais pasiekė Vašingtoną, kur tų pačių metų rugsėjo mėn. buvo užregistruotas Valstybės departamente ir padėtas į stalčių. Įsigaliojo keturių valstybių nugalėtojų Potsdamo susitarimas dėl pokario Europos valstybių sienų ir Vokietijos valdymo. Tiesa, JAV, Didžioji Britanija ir Prancūzija

Baltijos valstybių okupacijos nepripažino, bet *de facto* susitaikė su sovietine aneksija ir jos padariniais. Tačiau Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos žvalgybos su nerimu žvelgė į grobuoniškus Sovietų Sąjungos veiksmus okupuotuose kraštuose ir mėgino suvokti tolesnius jos planus. Todėl nėra ko stebėtis, kad Prancūzijos žvalgybos 2-ojo skyriaus gen. Raymond'as Schmittleinas (prieš karą dirbęs Lietuvoje) pareiškė norą bendradarbiauti su VLIK'u ir net pasiūlė jam savo būstinę perkelti į Pfulingeną prie Tiubingeno, t. y. į Prancūzijos administruojamą Vokietijos okupacinę zoną, be to, pažadėjo finansinę paramą ir pamokyti, kaip vadovauti pasipriešinimo kovoms. VLIK'o pirmininkas, turėdamas galvoje egzilinės vyriausybės sudarymą ir karo tarybos sukūrimą partizanų kovai tęsti, manė, kad šis pasiūlymas priimtinas²¹. Stasio Lozoraičio pozicija buvo legitimistinė – jis, kaip LDT Vakaruose vadovas, nebuvo linkęs išsižadėti savo įgaliojimų bei tapti VLIK'o įrankiu ir pasirinko diplomatinę patirtimi grįstą veiklos kelią.

Objektyviai žvelgiant, tomis sudėtingomis lietuvių tarpusavio ir tarptautinės padėties aplinkybėmis ši takoskyra neprišidėjo, kad ginkluotoji rezistencija taptų veiksmingesnė, tačiau Lietuvos laisvinimo perspektyvoje sovietinės okupacijos nepripažinimo politika davė gerų rezultatų.

Sovietų pavergtų tautų likimas, jų išeivijos bei kraštų politinės ir rezistencinės nuostatos traukė ir Didžiosios Britanijos slaptosios žvalgybos tarnybos (*Secret Intelligence Service*, toliau – SIS) dėmesį. Jos operacijų Baltijos kraštuose viršininku 1945 m. tapo Alexanderis McKibbinas-Sandy. Jo akiratyje atsидūrė gabus teisininkas, LLKS narys Stasys Žakevičius-Žymantas, prieš karą tobulinęsis Paryžiuje ir Harvarde²². Jis su mjr. Johnu Liudžiumi²³ sudarė SIS operacijų vykdytojų Lietuvoje branduolį. Iki tol A. McKibbinas palaikė ryšius su ambasados Stokholme

darbuotoju ir LLKS nariu Vladu Žilinsku. O šis bendradarbiavo su J. Deksnium, kuris 1945 m. spalio mėn. nemažai rizikuodamas vyko į Lietuvą išsiaiškinti, ar VLIK'as atstovauja kovojantiems partizanams.

J. Deksniumi grįžus iš Lietuvos, 1945 m. pabaigoje S. Žakevičius-Žymantas suorganizavo jo ir A. McKibbino susitikimą. Be padėties Lietuvoje, pastarąjį domino galimybė vykdyti SIS interesus atitinkančias operacijas bei užsitikrinti pirmenybę prieš švedų ir prancūzų žvalgybas. Lietuvai buvo pažerta miglotų pažadų, kurie neva neužmiršti, bet dėl objektyvių priežasčių laikinai netesimi²⁴. Šio susitikimo rezultatai ir antrosios kelionės į Lietuvą planai buvo aptarti 1946 m. balandžio mėn. Liubeke vykusiame LLKS vadovybės pasitarime²⁵. Eksportuojant politines nuostatas į kraštą, atrodo, stipriausiai veikė ryšiai su SIS. Partizanų vadovybės pozicija šio pasitarimo dalyviams turbūt nebuvo žinoma.

KOVOJANČIOS REZISTENCIJOS PRIMATAS

Antrąkart apsilankius Lietuvoje, šįkart su Vytautu Stanevičiumi, J. Deksniumi atskleidė jau kitoks ginkluotojo pagrindžio vaizdas. Pietų Lietuvoje buvo jau gerokai pažengusi centralizacija. Tauro ir Dainavos partizanų apygardų vadų nutarimu įkurta Pietų Lietuvos partizanų sritis. Žemaitijoje partizanų vadams priimant centralizacijos, karinio vadovavimo ir politinio atstovavimo sprendimus vyravo krašto primato principas. Tai buvo konceptuali Kęstučio apygardos vado J. Kasperavičiaus-Visvydo nuostata, tapusi partizanų vadovybės veiklos gaire²⁶.

1946 m. pavasarį panaikinus Lietuvos tautinę tarybą, MGB suaktyvino agentą Noriką – J. Markulį-Erelį, kuris, J. Deksniumi

antrą kartą atvykus į Lietuvą, per agentūrinę operaciją buvo priėjęs net prie Pietų Lietuvos partizanų srities vadovybės. J. Deksnys įtaiga lėmė, kad 1946 m. gegužės 31 d. buvo patvirtintos Liubeko susirinkimo nuostatos: viena krašto pasipriešinimo sąjūdžio vadovybė, jos pirmenybė, bet subordinacija – politiniam organui. To rezultatas – BDPS (birželio 6 d.) ir VLAKE (birželio 11 d.) įkūrimas²⁷. Tačiau birželio 17 d. vykusiame partizanų vadų suvažiavime J. Deksnys dar kalbėjo VLIK'o vardu: neva jam pavesta kovos centrą perkelti į Lietuvą, o tuo tikslu turi būti įsteigtas VLAKE ir lyg savaime suprantamai panaikinamas užsienyje gyvuojantis VLIK'as. Ko minėtais sprendimais siekė partizanų vadovybė? Pirmiausia – centralizuoti pasipriešinimo struktūras (Ginkluotųjų pajėgų štabas, ryšių sistema) ir užsitikrinti išeivijos organizacijų paramą, be kita ko, ir ryšių su Vakarų valstybėmis klausimu. J. Deksnys norėjo išeivijoje ir Lietuvoje pagerinti LLKS pozicijas bei sprendė Vakarų žvalgybų dėmesio klausimus. Ėmėsis agentūrinės „Vakarų“ bylos ir vykdydamas „Cerberių“ operaciją sovietinis saugumas suėmė 178 ir nukovė 18 partizanų²⁸. Taip, anot D. Kuodytės, visi suinteresuotieji veiksniai tam tikra prasme „daugiau ar mažiau pasiekė savo tikslus“²⁹. J. Markulio-Erelio provokacija į dienos šviesą iškilo 1947 m. sausio mėn. vykusiame partizanų suvažiavime. VLAKE buvo nukenksmintas, politinį vadovavimą perėmė BDPS prezidiumas, kuriame prioritetas buvo atiteko partizanų vadovybei. Suvažiavimas pabrėžė ryšių su Vakarais svarbą, nusiteikimą patiems išsiaiškinti ten vykstančius procesus ir pristatyti realią Lietuvos padėtį.

Gavęs atitinkamus kovojančio pagrindinio įgaliojimus, grįžęs į Vakarus, J. Deksnys ėmėsi kurti VLAKE ir BDPS užsienio delegatūrą. Jo kelionę per Lenkiją kontro-

liavo LSSR MGB 1-ojo skyriaus operatyvinis darbuotojas lt. n. Laurentijus Maksimovas. 1946 m. pabaigoje–1947 m. pradžioje susitikimuose su švedų ir britų žvalgybų atstovais buvo aptariami žvalgybinės informacijos iš Lietuvos ir materialinės pagalbos kraštui bei žvalgybos poreikiams aspektai.

1947 m. sausio 17 d. Kirchheime įvyko VLIK'o ir VLAKE vadovų susitikimas, kuriame turėjo būti sprendžiamas VLAKE užsienio delegatūros steigimo klausimas. Negavus logiško paaiškinimo, kodėl Lietuvos pagrindžiui rūpimų uždavinių negalima spręsti per VLIK'ą, dauguma pastarąjį sudarančių partijų atstovų pasisakė prieš VLAKE steigimą ir VLIK'o panaikinimą. Labai autoritetingi asmenys Petras Bielinis ir S. Kairys vienareikšmiškai pasisakė už būtinybę išlaikyti VLIK'o vaidmenį. Nepavykus planui panaikinti VLIK'ą, prasidėjo jo puolimo ir stūmimo iš politinės lietuvių išeivijos scenos batalijos, į kurias buvo įtrauktas net LDT vadovas S. Lozoraitis.

Krašto ginkluotojo pasipriešinimo BDPS prezidiumo atstovai į Vakarus atvyko 1948 m. pradžioje. Tai buvo Juozas Lukša-Skrajūnas, Daumantas ir Kazimieras Pyplis-Mažytis, Audronis. Jiems atvykti padėjo J. Deksnys, kuris, pastariesiems patvirtinus jo įgaliojimus, tikėjosi sustiprinti savo padėtį. J. Deksnys Lietuvos emisarus suvedė su švedų žvalgybos karininku O. Liljenbergu ir 1948 m. kovo mėn. apgyvendino Stokholme, manydamas taip juos atskirsis nuo nemėgstamo VLIK'o³⁰. J. Lukša su K. Pypliu, supratę esą izoliuoti, pasitelkė į pagalbą pasitraukusį į Švediją savo pažįstamą Juozą Pajaujį, kuris padėjo susisiekti su VLIK'o vadovybe. Lietuvos emisarai norėjo išsiaiškinti padėtį Užsienio delegatūroje ir VLIK'e, susitikti su žvalgybos atstovais. 1948 m. liepos 7–9 d. Baden Badene įvyko VLIK'o ir jo Vykdomosios tarybos vadovų prel. M. Krupavičiaus,

prof. Juozo Kaminsko (S. Kairio), Vaclovo Sidzikausko ir Juozo Brazaičio bei Juozo Lukšos (BDPS prezidiumo specialiojo įgaliotinio) ir J. Deksnio (Lietuvos pagrindžio atstovo užsieniui – VLAKE'o ir BDPS prezidiumo nario) susitikimas³¹. Jame buvo nutarta, kad Lietuvos laisvės bylai užsienyje vadovauja VLIK'as ir jo Vykdomoji taryba (ji turi teisę sudaryti egzilinę vyriausybę ir rezervuoti joje vietą Lietuvos atstovui), o Lietuvoje – ten susikūrus krašto rezistenciją vienijantis organas. Ryšys palaikomas per Lietuvos pagrindžio įgaliotąjį atstovą. Kadangi VLAKE'o užsienio delegatūra nuo 1947 m. pabaigos neveikė, jos naikinti ir nereikėjo. Na o BDPS užsienio delegatūros, įsteigtos 1947 m. gruodžio 7 d. sprendimu, įgaliojimų J. Deksnys neturėjo. Pagaliau kaip tik jis 1948 m. rugsėjo 26 d. reikalavo nutraukti BDPS užsienio delegatūros veiklą, tačiau buvę bendradarbiai jį patį kuriam laikui eliminavo iš šio organo³². J. Deksnio padėtis darėsi keblė. Jo norai padėti kovojančiam kraštui, ko gera, buvo nuoširdūs. Bet asmeninės ambicijos ir siekis įrodyti savo pranašumą tiek globojančios jį žvalgybos, tiek VLIK'o atžvilgiu vertė J. Deksnį vėl vykti į Lietuvą. Tuo tarpu J. Lukša turėjo progą informuoti apie tikrąją padėtį Lietuvoje bei J. Markulio-Erelio išdavystę ir išnarplioti J. Deksnio veiklą. Iš Baden Badeno J. Lukša išvyko į Paryžių, kur tobulino žvalgybos įgūdžius ir parašė prisiminimus (ataskaitą) apie Lietuvos ginkluotąjį pagrindį.

Didžiosios Britanijos ir kitų šalių žvalgybos stebėjo vidinius lietuvių išeivijos nesutarimus, o kartu sprendė savus uždavinius Lietuvoje ir Pabaltijyje pagal principą „duodi – gauni“. Tiek VLIK'as, tiek Lietuvos ginkluotasis pagrindis neturėjo kitos išeities, kaip tik su tuo susitaikyti ir mėginti kuo daugiau laimėti.

LIETUVIŲ GINKLUOTOJO POGRINDŽIO RYŠYS PER LENKIJĄ SU ŠVEDIJA MGB AKIRATYJE

1949 m. gegužės 1 d. J. Deksnys su anglų žvalgybos grupe jūros keliu buvo išsiųstas į Lietuvą. MGB suimtas ir tardomas, sovietų tarnyboms jis atskleidė daug svarbių žinių apie laisvės kovotojų ryšių su Vakarais kanalus ir reikšmingų Vakarų žvalgybos operacijų Pabaltijo kraštuose detalių. Tuo jis labai prisidėjo prie sovietinių žvalgybos žaidimų dezinformuojant ir net kompromituojant Vakarų žvalgybas. Jungtinės britų ir amerikiečių žvalgybų operacijos Pabaltijyje (šešios iš jų – Lietuvoje) buvo nesėkmingos. Pagrindinis šių operacijų vadovas A. McKibbinas buvo priverstas atsistatydinti. Suprantama, kad šiuose Vakarų (pirmiausia Didžiosios Britanijos) ir Sovietų Sąjungos žvalgybos struktūrų žaidimuose J. Deksnys buvo tik mažas sraigtelis, tačiau jo egoistiniai veiksmai lietuvių laisvės kovos sąjūdžiui padarė daug žalos.

Dabar prisiminkime, kaip J. Deksnys mezgė ryšių tinklą per Lenkiją. Pietų Lietuvos partizanų (toliau – PLP) štabui jis siūlė sukurti Lenkijos teritoriją per Suvalkų kraštą einantį partizanų susisiektimo tinklą, patogų dėl nedidelio atstumo ir palankių geografinių sąlygų. Juk kitapus sienos driekėsi lietuvių gyvenama sritis. Ten prieglobsčio ieškojo nuo gaudynių bėgantys arba natūralizacijos siekiantys lietuvių partizanai. 1945–1950 m. nustatyta per šimtas tokių asmenų³³. Pasak Antano Suraučiaus, J. Vitkus-Kazimieraitis iš pradžių planavo kitą ryšių per Lenkiją kelią – Baltarusijos pasieniu Balstogės link, tačiau ten tarp vietos gyventojų nebuvo tinkamos atspirties ryšių bazei sukurti³⁴. Ryšių kelią iš Švedijos į Lietuvą per Lenkiją J. Deksnys tiesė remdamasis buvusiu Štuthofo koncentracijos stovyklos kaliniu, patikimu antinacinės rezisten-

cijos dalyviu Mykolu Pečeliūnu, pokaryje apsigyvenusiu Gdynėje. Čia buvo patogi bazė ryšiams su Švedija palaikyti. Užtikrinti ryšį tarp Lietuvos ir Suvalkų krašto buvo Šarūno rinktinės 4-osios (Vytauto) kuopos 2-ojo būrio vyrų užduotis. Ryšio kelias ėjo per Suvalkų apskrities pasienio valsčius – Krasnavą, Seivus ir Žabariškes³⁵, toliau per Suvalkus, Balstogę, Varšuvą iki Gdynės, o kita trasa – per Olštyną, Bydgoščių, Torūnę iki Gdynės. Buvo netgi mėginama, nors ir nesėkmingai, Rytprūsių pajūriu nusigauti iki Gdynės, iš kur jūros kelias vedė į Švediją. Gdynėje gyvenantis M. Pečeliūnas pasirūpindavo nakvyne, maistu, ryšiu su švedų pastoriumi Ore Andrelu, dirbusiu Švedijos Raudonajame Kryžiuje, ar į Gdynę atvykusiais ryšininkais iš Švedijos. Jam kurį laiką talkino Jonas Čiuberkis ir kiti lietuviai³⁶. Ši ryšių tinklą taip pat kūrė Elżbieta Jaworska ir jos svainis Rafałas Jaworskis iš Bydgoščiaus, Mazikų šeima³⁷, varšuviečiai Rozalija Beinar, Marijona Briliūtė ir inžinierius Krzepkowski³⁸. Vis dėlto jo pagrindas buvo Suvalkų krašto lietuviai bei varšuviečiai M. Briliūtė ir R. Beinar. Jie buvo naujosios santvarkos priešininkai, kai kurių jų artimieji anapus sienos buvo partizanai³⁹.

Apskritai Pietų Sūduva nebuvo tinkama vieta konspiracijai. Ši uždara, lietuvių gyvenama pasienio teritorija traukė tiek lenkų saugumo struktūrų, tiek sovietinių MGB operatyvinių grupių dėmesį. Be to, Suvalkų krašte veikė daug patriotinių WIN (*Wolność i Niezawisłość*) dalinių, kuriuos persekiojo ir Lenkijos viešojo saugumo ministerija (*Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego*, toliau – MBP), ir Sovietų Sąjungos specialiosios tarnybos. Susidomėję J. Deksnio misija, padėtį atidžiai stebėjo ir į svarbiausias partizanų struktūras nuolatos įsiskverbė J. Markulio bendražygiai iš LSSR MGB 1-ojo skyriaus, tiek saugumiečiai iš Maskvos. Buvo parengtas planas,

kaip, pasinaudojant J. Deksnio, į Vakarų žvalgybos organizacijas infiltruoti savo žmones⁴⁰. Vienas šios operacijos, gavusios „Vakarų“ pavadinimą, tikslų buvo susekti lietuvių pagrindį Lenkijoje ir perimti jo ryšius su Vakariais⁴¹. Pagrindinis operacijos vykdytojas Suvalkų krašte ir Lenkijos gilumoje buvo lt. L. Maksimovas, slapyvardžiu Antanas, iš LSSR MGB 1-ojo skyriaus. Padedamas J. Markulio, su kuriuo dirbo J. Deksnys, L. Maksimovas, LSSR MGB operatyvinės grupės įgaliotinis, tapo pagrindiniu lietuvių pasipriešinimo judėjimo „ryšininku“ Lenkijoje⁴². 1948–1949 m. išsiplėtus veiksmų erdvei ir padaugėjus užduočių, iš Maskvos ir Vilniaus buvo atsiųstos dvi MGB operatyvinės grupės. Pirmąją jų sudarė plk. Ivanas Katinevas, plk. V. Vasiljevas ir vyr. lt. L. Maksimovas, antrajai vadovavo mjr. J. Malcevas. Suintensyvinti veiklą paskatino tai, kad buvo demaskuotas J. Markulis, taip pat tam tikri PLP štabo vadovybės pokyčiai ir siekis perimti į savo rankas ryšių su Vakariais gijas⁴³.

Su J. Markulio pagalba pavyko iš J. Deksnio perimti siuntas, kurias jūros keliu iš Švedijos Gdynėje buvo gavęs M. Pečeliūnas. Tiesiai į LSSR MGB ir Maskvos centro rankas pateko pinigai, radijo aparatai, šifrai ir žvalgybos instrukcijos. Atgal grąžinta falsifikuota medžiaga leido toliau skaldyti politines lietuvių emigracijos struktūras. MGB Lietuvoje tikslingai dirbo, kad išlaikytų bendrą BDPS vadovybę ir jo ginkluotąsias struktūras, kurias numatė planingai eliminuoti, kas ir buvo sistemingai daroma. Šie skausmingi praradimai tapo įtarimų, susijusių su J. Markuliu, priežastimi. Jį demaskuodami, ypač pasižymėjo Bronius Barzdžiukas, J. Lukša ir Algimantas Zaskėvičius. PLP vadovybė organizavo J. Markulio demaskavimo akciją ir inicijavo naujos ginkluotojo pasipriešinimo judėjimo vadovybės sukūrimą.

PLP štabas, padedamas Tauro ir Dainavos partizanų apygardų vadų, 1947 m. sausio 15 d. Marijampolės aps. Pilviškių k. ėmėsi veiksmų blokuoti MGB klastą⁴⁴. Buvo sukurta nauja vadovaujanti institucija – BDPS prezidiumas. Ryšių su Vakaraais kanalą turėjo perimti Tauro apygardos vadas, dalį šios struktūros pažinojo J. Deksnys⁴⁵.

1947 m. gegužės mėn. PLP štabo karininkai J. Lukša ir Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas per Suvalkų kraštą nusigavo į Gdynę. Susitikę su ten atvykusiu J. Deksnium, jie išsiaiškino padėtį Lietuvoje, ypač J. Markulio vaidmenį⁴⁶. Abu ketino vykti į Švediją, kad patys informuotų lietuvių emigraciją ir demokratinės Vakarų valstybės apie padėtį okupuotoje Lietuvoje. J. Deksnys nebuvo suinteresuotas šia kelione, nes ji galėjo pakenkti jo planams atkirsti VLIK'ą nuo ryšių su kraštu. Tuoj pat buvo išpėtas M. Pečeliūnas. Jis nuslėpė nuo Antano, t. y. L. Maksimovo, kad Gdynėje lankosi minėti asmenys, be to, pridūrė, jog daugiau nebekeičia vykdyti lietuvių pagrindžio įsakymų. Antanui teko grįžti tuščiomis. Lenkijoje MGB suskato surišti nutrūkusius siūlo galus. Tuo tarpu jau rudenį J. Lukša kartu su K. Pypliu, BDPS ir naujosios pasipriešinimo vadovybės įgalioti, išsiruošė į Vakarus. Pereiti sieną ir patekti į Suvalkų kraštą padėjo tam reikalui suformuotas specialus partizanų būrys. J. Deksnys padėjo jiems iš Gdynės nusigauti į Švediją. Vakaruose surengti keli susitikimai, kuriuose buvo derinami pasipriešinimo grupuočių Lietuvoje ir užsienyje ryšiai⁴⁷.

Vakaruose J. Lukša rašė ataskaitą apie partizanų kovas Lietuvoje. Medžiagos apie padėtį Lietuvoje, kuri domino lietuvių emigraciją ir Vakarų žvalgybos struktūras, per Lenkiją ir Švediją jam pristatydavo J. Krikščiūnas⁴⁸.

Po J. Markulio nesėkmės LSSR MGB skyriaus vadovybė pradėjo ruošti sunaikinti lietuvių ginkluotojo pagrindžio ryšius

Lenkijoje ir pasienio rajone, pasitelkdama žvalgybos požiūriu vertingus suimtus ir užverbuotus pagrindžio dalyvius ir toliau juos panaudodama žvalgybiniam žaidimui su Vakaraais. 1948 m. gruodžio 20 d. SSRS MGB pplk. Šaraburinas parengė specialų operatyvinių priemonių planą lietuvių nacionalistiniam pagrindžiui Lenkijoje sunaikinti⁴⁹. Bendradarbiaujant su Lenkijos MBP, nutarta: 1) Gdynės srityje – nuolatos sekti arba suimti M. Pečeliūną ir ryšininkę Zofiją Dombrowską, siekiant nustatyti J. Deksnio, J. Lukšos ir K. Pyplio buvimo vietą (tuo metu jų būta užsienyje); 2) Balstogės vaivadijoje – suimti ryšius su partizanaus palaikančius vietas lietuvių Pijų Paznėką, Eleną Bacvinskienę, Norbertą Krakauską ir Juožą Sakalauską (vėliau nuspręsta juos užverbuoti ar perverbuoti).

MGB IR UBP SĄVEIKA KOVOJANT SU LIETUVIŲ POGRINDŽIU SUVALKŲ APSKRITYJE IR LENKIJOS GILUMOJE

Minėtus asmenis buvo siekiama suimti norint gauti daugiau informacijos apie lietuvių pagrindį Suvalkų krašte. Parengtame plane ypač išsamiai aptartos suėmimo detalės, suimtųjų pristatymas į Varšuvą, jų apklausa, nurodyti operaciją vykdysiantys pareigūnai ir MBP skyriai. Atsakingas už akciją buvo MBP Tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas Adamas Humeris. Iš Balstogės į Varšuvą turėjo būti atvežtas Lietuvos partizanas Bronius Gudeliauskas, suimtas Suvalkų krašte ir atsisakęs duoti parodymus. Jis turėjo būti atiduotas „intensyviai tardomajam paruošimui“. Buvo planuojama užverbuoti kelis asmenis, susijusius su lietuvių pagrindžiu Lenkijoje⁵⁰.

1949 m. sausio 31 d. LSSR valstybės saugumo ministras patvirtino lietuvių pagrind-

džio Lenkijoje susekimo ir sunaikinimo planą „Miškas“ („Lies“) ⁵¹.

Balstogės viešojo saugumo organų (*Urząd Bezpieczeństwa Publicznego*, toliau – UBP) 3-iojo poskyrio viršininkas pplk. J. Matysiakas 1948 m. pradžioje sudarė „lietuvių tautybės Lenkijos gyventojų, kurie slepia ar remia Suvalkų apskrityje besislapstančius lietuvių nacionalistinio pogrindžio banditus [partizanus. – B. M.], sąrašą“. Jį sudarė 66 šio krašto lietuvių pavardės. Sąrašas buvo perduotas LSSR MGB ⁵².

Balstogės UBP karinis skyrius, remdamasis turimais duomenimis, netgi sudarė sąrašą lietuvių, kurie 1945–1946 m. nelegaliai kirtę SSRS sieną ir iš Lietuvos pateko į Lenkiją ⁵³. Jame pažymėta, jog dalis tų asmenų tai padarė su ginklu rankose „kaip lietuvių nacionalistinio ginkluotojo pogrindžio dalyviai. Kirtę sieną, jie kartu su nelegalios WIN'o organizacijos diversiniais būriais Suvalkų apskrityje toliau tęsė kenkėjišką veiklą prieš Lenkijos demokratinę valstybę.“ ⁵⁴ Sąraše taip pat kalbama apie asmenis, kurie pabėgo iš Lietuvos ir „prisidengdami padirbtais dokumentais, kuriuos išdavė Suvalkų apskrities tarnautojai, remdamiesi Punsko parapinės bažnyčios, kurios kunigas ir vargonininkas yra lietuviai, išrašytais metrikais, Lenkijos teritorijoje nedvejodami įstojo į šovininę lietuvių organizaciją. [...] Minėti lietuviai nepasirodė paskelbus amnestiją, jie paprastai dirba samdiniais pas Suvalkų apskrities ūkininkus.“ ⁵⁵

Įdomu, kad tiek lenkų, tiek juos kartojantys sovietiniai šaltiniai, kalbantys apie lietuvių pogrindį Lenkijoje, mini vietos lietuvių „slaptą organizaciją“ ⁵⁶. Iš tiesų vietinių Suvalkų krašto lietuvių pagalba savo tautiečiams iš okupuotos Lietuvos buvo spontaniško, neorganizuoto, griežtai slapto ir individualaus pobūdžio. Be to, kad gyvavo ryšių tinklas, susisiekimo punktai, slėp-

tuvės ir prieglobstis pas patikimus asmenis, nepavyko rasti duomenų, kurie rodytų veikus kokią nors politinę Lenkijos lietuvių organizaciją. Atrodo, kad lenkų saugumas čia tiek prieš Antrąjį pasaulinį karą, tiek po jo lietuviams mėgino inkriminuoti „nacionalistinę organizaciją“, siekdamas sustiprinti lietuvių priežiūrą ir asimiliacinius administracinius poslinkius. Savo ruožtu MGB planavo ir sukūrė legendinę „Lenkijoje gyvenančių lietuvių“ organizaciją, prisidedančią prie operatyvinių žaidimų su Vakarais. Kad sąraše minimi lietuvių partizanai bendradarbiavo su WIN'u, patvirtina vietinių šios organizacijos narių lenkų liudijimai. Su Suvalkų WIN'o vadovybe buvo žodžiu susitarę dėl teritorijos, kurioje galėjo veikti ginkluoti lietuvių pogrindžio dalyviai. Pietinė riba buvo Seinų kryptimi (neįskaitant pačių Seinų) einantis Šipliškių–Smalėnų kelias ⁵⁷.

Skaitant dokumentus kyla pagrįstas įtarimas, kad UBP Balstogės poskyris Suvalkų WIN'o vadovybėje turėjo agentą, teikiantį svarbią informaciją apie ginkluotąją lietuvių pasipriešinimo judėjimą Suvalkų krašte. Kaip teigia Piotras Kaliszas ⁵⁸, lietuvių pogrindžiui Suvalkų apskrityje daugiausia pakenkė Piotras Burdynas-Gilas, lenkų saugumo agentas, vienas iš WIN'o būrio vadų, įgijęs ir lietuvių partizanų pasitikėjimą.

MGB parengė labai kruopštų planą, kuriame numatė operatyvines priemones, leisiančias demaskuoti lietuvių pogrindį Suvalkų krašte ir padėsiančias surinkti informaciją, būtiną atskiriems operacijos „Lies“ etapams vykdyti ⁵⁹.

Labai svarbų vaidmenį sunaikinant lietuvių pogrindį Lenkijoje turėjo suvaidinti rezistentų tinklo Gdynėje organizatorius M. Pečeliūnas. LSSR MGB operatyvinės grupės vadovas L. Maksimovas surinko pakanamai jį kompromituojančios medžiagos. Ėmusis „atitinkamų tardymo priemonių“, jau 1948 m. birželio mėn. M. Pečeliūnas

buvo užverbuotas. Jis sutiko bendradarbiauti atskleidžiant Lenkijoje pagrindines konspiracines struktūras, vedančias į Vakarų. M. Pečeliūnas bent du sykius mėgino nutraukti savo priverstinį ryšį su priešu, tačiau persekiotojai buvo galingesni už jo ryžtą. Panašiai kaip ir M. Pečeliūną, 1949 m. vasarą Lenkijos pasienyje pavyko užverbuoti ir P. Paznėką, per kurį ryšiai iš Tauro apygardos štabo vedė Varšuvos ir Gdynės link⁶⁰. Kaip minėta, 1949 m. gegužės mėn. buvo suimti jūra iš Švedijos į Lietuvą grįžę J. Deksnys ir jo radiotelegrafistas. Jie buvo įtraukti į žvalgybinį MGB žaidimą prieš britų ir švedų žvalgybas, jas kompromituojant Baltijos kraštų atžvilgiu⁶¹. J. Deksnys buvo panaudotas ir daugelyje kitų prieš lietuvių patriotinį sąjūdį nukreiptų MGB akcijų. Būdamas puikiai susipažinęs su lietuvių pagrindžio ryšio su Vakaraais per Lenkiją tinklu, J. Deksnys jį visiškai atskleidė KGB.

Turėdamas savo rankose J. Deksnį ir M. Pečeliūną, sovietų specialiosios tarnybos suintensyvino ltn. J. Krikščiūno-Rimvydo, J. Lukšos bendradarbio Lenkijoje, paieškas. Jis beveik neįtikėtiniu būdu ir toliau palaikė ryšį tarp Vakarų ir rezistencijos Lietuvoje, retkarčiais perduodamas informaciją apie padėtį krašte, taigi galėjo sumaišyti MGB planus. Globojamas lietuvių ūkininkų, jis gydėsi 1949 m. pavasarį kertant sieną gautas žaizdas ir, veikdamas gerai įslaptintose nakvynės vietose bei keliuose Vaičiuliškių, Žabariškių, Seivų ir Punsko apylinkėse įrengtuose bunkeriuose, palaikė būtinus ryšius. 1949 m. vasarą buvo suimti ir užverbuoti J. Krikščiūno bendražygiai Lenkijoje. Vis dėlto pats jis nebuvo suimtas. J. Krikščiūną saugojo dvi ypač patikimos ryšininkės – Teklė Pauliukonytė ir Veronika Judickaitė⁶². J. Lukša su prancūzų žvalgybos pagalba norėjo permesti J. Krikščiūną į Vakarus, bet šis, matyt, nusivylęs Vakarų demokratinių valstybių abejingumu Lietuvos likimui ir nujausdamas, kad jo la-

bai ieškoma, ryžosi tęsti laisvės kovą iki galo. 1949 m. birželio mėn. įkliuvo J. Krikščiūno neseniai iš Lietuvos atgabenta ir neatsargaus vietos ryšininko iš Šipliškės pašto ryšininkei M. Briliūtei į Varšuvą išsiųsta slapta, prancūzų pasiuntinybės darbuotojui numatyta perduoti siunta. Apie 4 kg svorio siuntinys, pasak M. Briliūtės tardymo protokolo, buvo gerai supakuotas ir apsiūtas audeklu⁶³. Jame buvo daug mašinraščių, spaudos iškarpų, brėžinių ir pan. Suvokusi, kad siunta buvo patikrinta, M. Briliūtė apie tai pranešė ryšininkui inž. Krzepkowskiui, kuris, būdamas patyręs pagrindininkas, ją tuoj pat sudegino ir apibarė už neatsargų slaptos medžiagos siuntimą paštu. Prancūzų žvalgyba kvietė J. Krikščiūną į Varšuvą paaiškinti siuntos dingimo aplinkybių, bet jis, įtardamas klastą, ten nevyko.

TRAGIŠKA BAIGTIS

Apylinkių šukavimas, L. Maksimovo ir J. Malcevo operatyvinių grupių agentūrinės priemonės davė rezultatų. Pavyko nustatyti J. Krikščiūno-Rimvydo ir jo adjutanto Vytauto Prabulio-Žaibo buvimo vietą. Jie laikėsi gerai užmaskuotoje slėptuvėje Šlynakiemio kaimo miškelyje, vos už poros kilometrų nuo Punsko.

Paskutinė dramatiška lietuvių pagrindžio Lenkijoje akimirka atėjo 1949 m. gruodžio 15 d. Tada Šlynakiemio kaime, apsupti bunkerio, didvyriškai žuvo J. Krikščiūnas-Rimvydas ir jo adjutantas V. Prabulis-Žaibas. Kaip svarbu buvo Rimvydą suimti, rodo tai, kad toje operacijoje dalyvavo beveik bataliono dydžio pajėgos, prižiūrimos MGB operatyvinės grupės Lenkijoje atstovo L. Maksimovo. Štai šios operacijos dokumento fragmento vertimas:

„[...] operacijai buvo pasirengta [...] kuo puikliausiai, [...] pušynėlyje rasta bunkerio

anga. Kartu buvo pastebėta, kad pro mažą plyšelį rūksta dūmai. Grupė mėgino atsargiai ilgais vėzdais atidengti angą, tada banditai iš bunkerio paleido keletą šūvių [...]. Po kelių minučių šturmo grupė, nepaisydama šūvių, nuplėšė dureles ir atvėrė bunkerio angą. [...] ėmė smarkiau šaudyti. Šturmo grupės vadas jaunesnysis leitenantas Czepielis iššovė kelias raketas į vidų, norėdamas jį [bunkerį. – B. M.] padegti, ir įsakė kareiviams paleisti kelis šūvius pro šalį. Tuo siekė parodyti [...], kad jėgų persvara ne jų pusėje. Šūviams nutilus, prie angos buvo privestas lietuvis iš gretimo kaimo, per kurį [...] lietuvių kalba buvo įsakyta pasiduoti ir išeiti iš bunkerio, į ką [...] *atsakė, kad lenkų kariuomenei nepasiduosią, nes joje komunistai* [išryškinta mano. – B. M.]. Po valandą trukusio atsišaudymo šūviai nutilo. Tuomet imta atkasti bunkerio viršų. Kai tai buvo padaryta, kas truko apie 15 minučių, bunkeryje rasti du [...]. Vienas gulėjo bunkerio kampe negyvas, kairėje rankoje laikydamas „Parabellum“ pistoletą, dešinėje – 10 šovinių šautuvą. Jis [...] pats sau atėmė gyvybę, du kartus iššaudamas į galvą. Tuo tarpu prie bunkerio angos gulėjo antras [...], dešinėje rankoje laikydamas belgišką 15 šovinių pistoletą, o šalia jo gulėjo „Pepeša“. [...] buvo sužeistas į galvą, bet dar gyvas. [...] Išnešus juos į viršų [...], buvo atpažinta, kad užmuštasis [...] yra ieškomas lietuvių šnipų gaujos [...] Vytautas PRABULIS, sužeistasis – lietuvių šnipų gaujos vadas Jurgis KRIKŠČIŪNAS, slapyvardžiu RIMVYDAS. Sužeistąjį [...] KBW gydytojas ten pat aptvarstė, tada jis buvo sanitarine mašina nuvežtas į Suvalkų ligoninę.“⁶⁴

Štai kaip šios operacijos rezultatus pristatė L. Maksimovas savo ranka rašytame raporte:

„Veikdami pagal lietuvių nacionalistinio pagrindžio sunaikinimo Suvalkų krašte planą, Lenkijos saugumo organai 1949 m.

gruodžio 15–30 d. vykdė operaciją, kurios metu:

1) buvo nušauti du lietuvių banditai, tarp jų – Dainavos būrio štabo narys Rimvydas,

2) suimta 10 lietuvių pagrindžio dalyvių, kurie aktyviai padėdavo lietuvių banditams pereiti valstybinę sieną ir užmegzti ryšius su užsienio centrais,

3) siekiant išsiųsti į Sovietų Sąjungą, sulaikyti 39 tarybiniai piliečiai, kurie 1945–1946 m. nelegaliai perėjo iš Lietuvos į Lenkiją,

4) už ryšius su lietuvių banditais iš Suvalkų apskrities į Lenkijos gilumą ištremta 19 šeimų (80 asmenų),

5) užverbuoti aštuoni agentai: Zyta, Joachim, Jan, Dąb, Kałamarz, Gaber, A-31, Władek.“⁶⁵

Kitoje ataskaitos vietoje nurodytos sumimtų „tarybinių piliečių“, kurie turi būti išsiųsti į Sovietų Sąjungos gilumą, pavardės.

Lietuvos laisvės kovotojų bazė ir ryšiai Lenkijoje buvo sunaikinti⁶⁶. LSSR MVD mėgino ir toliau panaudoti M. Pečeliūno kanalą žvalgybai Vakaruose. 1950 m. rudens agentas Arūnas su M. Pečeliūno ir anglų žvalgybos pagalba iš Gdynės buvo permes tas į Vakarų Berlyną, o iš ten nuvyko į Londoną, kur susitiko su Lietuvių rezistencinės santarvės veikėjais. Anglų žvalgybos padedamas, gruodžio mėn. jis grįžo į Lietuvą.

Sovietų Sąjungos specialiosios tarnybos gebėjo rafinuotais būdais pasiekti lietuvių emigracijos centrą ir gana sėkmingai destabilizuoti jo veiklą, palaikančią lietuvių išsivaduojamą kovą. Paskutinis Lietuvos laisvės kovotojas, kuris žuvo nuo persekiotojų rankų Lenkijos teritorijoje, buvo Antanas Kvederavičius-Lapė, Šeškas, Lis, Stryjek. Tai įvyko 1954 m. spalio 2 d. Augustavo apskrities Lipsko valsčiaus Krasne Skiblevo miškų masyve, kur A. Kvederavičius vadovavo ginkluotai lenkų pagrindžio grupei.

IŠVADOS

Lietuvos ginkluotojo pagrindžio ryšiai su Vakaraais buvo svarbūs ne tik partizanų vidiniam potencialui stiprinti. Jie domino ir Vakarų žvalgybos struktūras, kurios, nors ir pažeidžiamos sovietinio atoveiksmio, pamažu leido savo politikams suprasti, kad joms rūpi okupuotų šalių pasipriešinimas sovietų okupacijai. Tačiau žvalgybos tarnybos, ypač SIS, puoselėjo savo šalių vadovų politiniais veiksmais nepagrįstą viltį, kad Sovietų Sąjungos ir Vakarų karinis konfliktas yra galimas.

LDT ir VLIK'as, abu kiek skirtingai vertindami pasaulinio konflikto galimybę (VLIK'as tuo tikėjo kiek labiau), pabrėžė, jog krašto rezistencija turi vengti nereikalingų aukų, ir manė, kad demonstratyvios partizanų akcijos reikalingos, bet nuolatinė karinė veikla, siekiant taupyti jėgas, nepageidautina (VLIK'as manė, kad partizanai neprivalo nutraukti savo akcijų, bet turi jas atsargiai derinti prie aplinkybių). Krašto rezistencijai ryšiai su Vakaraais buvo svarbūs

politiškai ir psichologiškai. Tikėtasi buvo daugiau, negu pasiekta. Nusivylimas buvo nemažas, bet nepriklausomybės kova turėjo idealistinių pamatą, ir su tikrove susidūrusių laisvės kovotojų nepalaužė neviltis suvokus, kad ginklu nugalėti galingą priešą yra neįmanoma. Juk jeigu laisvės būtų buvę siekiama tik turint jėgų persvarą, mes jos niekada nebūtume iškovoję.

Lietuvių antisovietinio ginkluotojo pagrindžio Lenkijos teritorijoje epizodas yra nepaprastai svarbus dramatiškų lietuvių tautos kovų su sovietiniu okupantu kontekste. Čia veikęs ryšių tinklas ir veiklos bazė buvo naudojami svarbioms žinioms apie padėtį sovietų okupuotoje Lietuvoje perduoti. Lietuvos partizanai rado prieglobstį Suvalkų krašte ir Lenkijos gilumoje. Dalis jų šiose vietose išduoti žuvo, kiti čia apsigyveno ir šitaip išsigelbėjo. Tačiau visi jie, kaip ir kiti antikomunistinio pagrindžio dalyviai, buvo persekiojami represinių komunistinės Lenkijos struktūrų. Be to, juos, kaip ir aktyvesnius Lenkijos lietuvius, iki pat 1989 m. nuolat sekė sovietinės specialiosios tarnybos.

Nuorodos

¹ L. Mockūnas, *Pavargęs herojus. Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*, Vilnius, 1997, p. 11–18; Žr. M. Pocius, *Kita mėnulio pusė. Lietuvos partizanų kova su kolaboravimu 1944–1953 metais*, Vilnius, 2009, p. 43–44.

² Armijos Krajovos Balstogės apygarda, 1944 m., AIPN, Bi, b. 033/14; Lietuvių pagrindis Suvalkijoje [t. y. Suvalkų apskrityje. – B. M.]. Lietuvių gaujų [t. y. partizanų. – B. M.] veikla Suvalkų apskrityje, ibid., b. 011/53; Nelegalios lietuvių organizacijos. Lietuvių tautinės mažumos Suvalkų apskrityje apibūdinimas, ibid., b. 033/136; Planai. Pranešimai apie lietuvių pagrindžio išaiškinimą Suvalkų apskrityje 1944–1954 m. Lietuvių kilmės gyventojų pasiskirstymas Suvalkų apskrities valsčiuose, ibid., b. 045/1883; Broniaus Saveikio [lenkų saugumo dokumentuose jis, kaip ir kiti lietuviai

pagrindžio dalyviai, įrašytas sulenkintu vardu ir pavarde – Bronisław Sawiejkis. – B. M.] 1950 m. rugpjūčio 25 d. tardymo protokolas su vertimu į lenkų kalbą, ibid., b. 103/1; Pijaus Paznėko (Pius Poźniak) ir Pijaus Remindavičiaus (Pius Remindowicz) bylų medžiaga, ibid., b. 212/4496, 07/1286.

³ *Lietuvos kovų ir kančių istorija: Laisvės kovos 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys*, Kaunas, 1996; *Lietuvos kovų ir kančių istorija: Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD–MGB dokumentuose 1944–1953 metais. Dokumentų rinkinys*, Kaunas, 1996; *Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1945–1952 m.)*, Vilnius, 2000; *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952 m.)*. Dokumentų rinkinys, Vilnius, 2003; B. Kašėlionis, *Dainavos partizanai: Šarūno rinktinė. Dokumentai ir prisiiminimai*, Vilnius, 1999.

⁴ J. Daumantas, *Partizanai*, Vilnius, 1990; A. Ramanauskas-Vanagas, *Daugel krito sūnų...*, Vilnius,

1999; Justino Lelešiaus-Grafo ir Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraščiai, Kaunas, 1994; Tada, kai žuvom dėl Tėvynės..., Kaunas, 1996.

⁵ Juozo Jakimavičiaus, Juozo Uzdilos, Prano Grigučio, P. Radzevičienės, D. Valinčienės, Irenos Kadišytės ir Marijos Briliūtės autoriui suteikta informacija.

⁶ K. K. Girnius, *Partizanų kovos Lietuvoje*, Vilnius, 1990, N. Gaškaitė et al., *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas, 1996; T. Bower, *Raudonasis voratinklis. MI6 ir KGB žvalgybų veikla Baltijos šalyse*, Vilnius, 2000; H. Rositzke, *The CIA's Secret Operations*, New York, 1977; R. Ullman, *Britain and the Russian Civil War*, Oxford, 1968; J. Gaddis, *Strategies of Containment*, Oxford, 1982.

⁷ D. Kuodytė, „Lietuvos rezistencijos ryšiai su Vakaraais“, *Genocidas ir rezistencija*, 1997, Nr. 2; R. Čekutis, D. Žygelis, „Laisvės kryžkelės. Lietuvos ir Lenkijos partizanai Suvalkų trikampyje“, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/4682>; P. Kalisz, „Podziemie litewskie na Suwalszczyźnie do 1950 r.“, *Aparat bezpieczeństwa Polski Ludowej wobec mniejszości etnicznych oraz cudzoziemców. Studia nad zagadnieniem*, Warszawa, 2009, p. 105.

⁸ A. Ramanauskas-Vanagas, op. cit., p. 170.

⁹ S. Mykoliaičio 1950 m. spalio 30 d. *Pro Memoria, Laisvės kovų archyvas*, Nr. 5, Kaunas, 1992, p. 60.

¹⁰ D. Kuodytė, op. cit., p. 38.

¹¹ Ibid.

¹² Jungtinės Kęstučio apygardos štabo posėdžio, kuriame svarstytos galimybės kurti apygardą, protokolai Nr. 1, *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 12, Kaunas, 1994, p. 24–28.

¹³ D. Kuodytė, op. cit., p. 39.

¹⁴ Ibid. Plačiau žr.: *Lietuvių enciklopedija*, t. 34, Boston, 1966, p. 283–288.

¹⁵ *Lietuvių enciklopedija*, t. 34, p. 285.

¹⁶ *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 8, Kaunas, 1993, p. 74–75. Žr. politiškai kontroversišką, bet šiaip gerai dokumentuotą monografiją: L. Mockūnas, *Pavargę herojus. Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*, Vilnius, 1997.

¹⁷ D. Kuodytė, „KGB ir centrinės vadovybės kūrimosi pradinis etapas“, *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 8, p. 57–59.

¹⁸ *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 1, Kaunas, 1991, p. 6.

¹⁹ T. Bower, op. cit., p. 87.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid., p. 88.

²² *Lietuvių enciklopedija*, t. 35, Boston, 1966, p. 352.

²³ T. Bower, op. cit., p. 89, 205.

²⁴ Ibid., p. 89.

²⁵ L. Mockūnas, op. cit., p. 141.

²⁶ N. Gaškaitė et al., op. cit., p. 243–248.

²⁷ D. Kuodytė, „Lietuvos rezistencijos ryšiai...“, p. 42.

²⁸ A. Anušauskas, *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1953 metais*, Vilnius, 1996, p. 303.

²⁹ D. Kuodytė, „Lietuvos rezistencijos ryšiai...“, p. 42.

³⁰ *Lietuvos kovų ir kančių istorija: Laisvės kovos 1944–1953 metais*, p. 466.

³¹ Ibid., p. 489.

³² D. Kuodytė, „Lietuvos rezistencijos ryšiai...“, p. 44.

³³ LYA, f. K-1, ap. 3, b. 284, t. 3, l. 133–134.

³⁴ Iš autoriaus pokalbių su A. Suraučiumi. Plačiau žr.: A. Suraučius, *Mano kaime*, Punkskas, 1999; to paties, *Sargyboje*, Punkskas, 2001.

³⁵ R. Čekutis, D. Žygelis, op. cit., p. 1–5; P. Kalisz, op. cit., p. 105.

³⁶ Mjr. L. Maksimovo 1974 m. rugpjūčio 27 d. raportas, *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 5, p. 57–58.

³⁷ Maziko žmona ir dviejų jo sūnų motina buvo lietuvė, taigi šeima mišri, sūnus Edvardas gerai kalba lietuviškai.

³⁸ Pažyma apie J. Deksnį, *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 8, p. 67.

³⁹ D. Kuodytė, „KGB ir...“, p. 59; LYA, f. K-1, ap. 3, b. 284, t. 2, l. 223 ir tolesni.

⁴⁰ Žr. Pažyma apie J. Deksnį, *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 8, p. 67 ir tolesni.

⁴¹ T. Bower, op. cit., p. 88.

⁴² Mjr. L. Maksimovo raportas, *Laisvės kovų archyvas*, Nr. 5, p. 50.

⁴³ Ibid., p. 56.

⁴⁴ N. Gaškaitė et al., op. cit., p. 133.

⁴⁵ L. Mockūnas, op. cit., p. 141.

⁴⁶ J. Deksnio pranešimas apie ryšių tinklą Lenkijoje, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 284, t. 3, l. 37–40.

⁴⁷ J. Deksnys nesilaikė 1949 m. liepos 9 d. Baden Badeno susitarimo ir toliau veikė BDPS užsienio delegatūroje.

⁴⁸ J. Krikščiūnas gimė Rusijoje, inžinieriaus šeimoje. 1939 m. baigė Kauno karo mokyklą. Partizanas nuo 1944 m., 1948–1949 m. – atsakingas už ryšių su Vakaraais per Suvalkų kraštą palaikymą. Žr. LYA, f. K-1, ap. 3, b. 284, t. 3, l. 136–140; P. Paznėko parodymai lenkų saugumo organams.

⁴⁹ LYA, f. K-1, ap. 3, b. 283–284; *ibid.*, b. 284, t. 3, l. 265 ir tolesni (specialus agentūrinių operatyvinių priemonių planas Lietuvos pagrindžiui Suvalkų aps. išaiškinti ir sunaikinti).

⁵⁰ *Ibid.*, t. 2, l. 21.

⁵¹ *Ibid.*, t. 3, l. 3–6.

⁵² *Ibid.*, b. 283, t. 2, l. 132–141.

⁵³ *Ibid.*, l. 145–150.

⁵⁴ *Ibid.*, l. 145.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Planai. Pranešimai apie lietuvių pagrindžio išaiškinimą Suvalkų apskrityje 1948–1954 m. Lietuvių kilmės gyventojų pasiskirstymas Suvalkų apskrities valsčiuose, AIPN, Bi, 045/1883, l. 3 ir tolesni.

⁵⁷ Suvalkų ir Augustavo WIN'o rinktinės diverzinio patrulio nario Kojako Henryko („Blondyn“, „Jurek“) 1990 m. spalio 8 d. raštiškas liudijimas Suvalkų teisme, *ibid.*, l. 1–3 (rašto nuorašas – autoriaus asmeniniame archyve).

⁵⁸ Plačiau žr.: P. Kalisz, *op. cit.*, p. 112.

⁵⁹ LYA, f. K-1, ap. 3, b. 284, t. 3, l. 261–265.

⁶⁰ *Ibid.*, l. 261; P. Paznėko kontrolės ir sekimo byla, AIPN, Bi, 07/1286, l. 12.

⁶¹ N. Gaškaitė *et al.*, *op. cit.*, p. 138.

⁶² Suvalkų krašto lietuvių antisovietinio pagrindžio rėmėjų žodiniai liudijimai autoriui.

⁶³ Nelegalios lietuvių organizacijos. Marijos Briliūtės (Maria Brylis) 1949 m. rugsėjo 24 d. tardymo protokolas, AIPN, Bi, 033/136, l. 120.

⁶⁴ S. Birgelis, „Jie žuvo vardan Lietuvos“, *Aušra*, Punkskas, 2009, Nr. 23; Originalą žr. AIPN, Bi, 07/1286, l. 4 ir tolesniuose.

⁶⁵ LYA, f. K-1, ap. 3, b. 284, t. 3, l. 284 ir tolesni.

⁶⁶ Suvalkų ir Balstogės viešojo saugumo organų 1949 m. gruodžio 15 d. atpažinimo aktas, Žaibo ir Rimvydo žūties aplinkybių protokolas ir trumpas jų veiklos apibūdinimas (rašto kopija – autoriaus asmeniniame archyve).

Gauta 2010 04 12

Lietuvos gyventojų genocido
ir rezistencijos tyrimo centras,
Didžioji g. 17/1, Vilnius

Bronius Makauskas

RELATIONS OF THE LITHUANIAN FREEDOM FIGHTERS WITH THE WEST IN 1945–1954 AND THEIR SUPPRESSION

Summary

The article discusses a very important episode of freedom fights – maintenance of Lithuanian anti-Soviet resistance relations with the West, establishment and operation of the communication basis in the territory of South Lithuania and Poland in 1945–1954, seeking to break through the Iron Curtain and to communicate to the democratic world about the consequences of the Soviet occupation in Lithuania and to search for understanding and support in the case of the national resistance against the occupant.

The hopes of freedom fighters and Lithuanian émigré to receive support from the Western states for implementation of their purposes were turned into the measure for collection of information about the Soviet Union, moreover, inefficient at that.

The approach of the USA and Great Britain towards the Soviet Union up to the beginning of 1946 was friendly. The actions of the latter, however, made the Western allies change their attitude. Talks were heard about the Iron Curtain in Europe and the Soviet influence gaining momentum beyond it, which may turn into aggression that must be curbed by the West. The WWII allies primarily

started strengthening the intelligence activities, which did not satisfy the expectations either of Lithuanian émigré or national resistance.

In maintaining relations with the fighting Homeland, of utmost importance was the Supreme Committee for the Liberation of Lithuania (VLİK) which was recreated in Germany. It raised the issue of Lithuania's occupation on the occasion of the Potsdam Conference. On July 10, 1945, an exhaustive memo was forwarded to the USA President and the Prime Minister of Great Britain requesting: 1) not to recognize Lithuania's annexation into the Soviet Union, supported by the unilateral Kremlin act; 2) to demand that the Soviet Union would withdraw its forces from Lithuania and would allow the Lithuanian nation to recreate its sovereign state institutions freely and without hindrance; 3) that until it is done, the Lithuanian deportees and refugees would be under protection in the West; 4) to force the Soviet Union to return all the deportees from Siberia to Lithuania.

Some anti-Nazi resistance participants had ambitions to become the political resistance leaders, representing the interests of the fighting country in the West. One of

such was the figure of the German occupation times Jonas Deksnys (pseudonym Hektoras, Prapuolenis), who started establishing a political structure in the emigration, competing with VLIK, – Chief Committee for the Restoration of Lithuania's Statehood (VLAK), having the right to represent Lithuania in the West. This plan was met with controversy and a strong reaction on the part of VLIK and later the fighters for freedom in Lithuania. The conception of the "accumulation of forces", proposed by VLAK, was favourable for MGB, which strove to destroy the armed underground, to divide and paralyze emigrant organizations.

In the partisan congress, held in January 1947, the VLAK was neutralized, and political leadership was taken over by the Presidium of the United Democratic Resistance Movement, where the priority role was attributed to the partisan leadership. The essence of the congress is the underlined importance of the relations with the West and the disposition to clarify by themselves the processes, relating to the case of Lithuania's liberation, occurring there.

The relations of the Lithuanian armed underground with the West were of importance not only for the strengthening of the internal potential of the partisans, but also created the grounds for attention being drawn to them by the Western intelligence bodies, which gradually, though being affected by Soviet counteraction, allowed the politicians of their countries to understand that they were interested in the resistance of the occupied countries against the Soviet occupation. The Western intelligence services, especially the SIS from Great Britain, induced a hope, not justified by the political actions of their country leaders, that the military conflict between the Soviet Union and the West was possible.

The diplomatic service of independent Lithuania and VLIK, even though evaluating the potency of the world conflict in a different way (VLIK had more hopes for it), stressed that national resistance had to avoid unnecessary victims and thought that the ostentatious actions of partisans were necessary, whereas permanent military actions were undesirable, since it was necessary to save forces.

The relations with the West for the national resistance were important in political and psychological terms. Expectations were greater than reality. Disappointment was considerable but the struggle for independence had the idealistic foundation and despair did not break the fighters for freedom who faced the reality after perceiving that it was impossible to conquer the enemy. Actually, if we sought to achieve the freedom only after gaining an advantage of forces, we had never regained it.

An episode of the Lithuanian anti-Soviet armed underground in the territory of Poland is extremely important within the context of the dramatic fights of the Lithuanian nation against the Soviet occupants. Here the operating network of communications and the action basis were used for transferring of important news on the situation in the Soviet-occupied Lithuania. Lithuanian partisans found shelter in the land of Suvalkai and in the depth of Poland. Part of them was killed being betrayed; others settled here and thus saved their lives. However, all of them, like other participants of anti-Communist underground, were persecuted by the Polish repressive bodies, they were of interest to the Soviet special services until the very 1989.

The fights for freedom of the Lithuanian partisans were not wasted. They matured the Lithuanian independence movement, which led to the re-establishment of independent Lithuania.